DEBRECENI EGYETEM FOLIA URALICA DEBRECENIENSIA 23.
FINNUGOR NYELVTUDOMÁNYI TANSZÉK DEBRECEN, 2016

Fokusmerkintä mansin kielen itämurteissa

Susanna VIRTANEN

Debreceni Egyetem
susanna.s.virtanen@gmail.com

1. Johdanto

Tässä artikkelissa tarkastelen fokusmerkintää mansin itämurteissa. Olen useissa aiemmissa julkaisuissani käsitellyt itämansin informaatiorakennetta transitiivisten rakenteiden kannalta. Nyt lähestyn aihetta informaatiorakenteellisesta funktiosta eli fokuksesta käsin ts. pyrin kartoittamaan ne morfosyntaktiset tilanteet, joissa fokukseksi nimetty pragmaattinen funktio esiintyy. Luonnollisesti monia aiemmissa tutkimuksissani esitettyjä päätelmiä sovelletaan myös tässä yhteydessä, mutta uusi näkökulma tuo esiin myös kokonaan uusia tuloksia.

Tutkimusaineistoni on koottu Artturi Kanniston kansanrunouskokoelmista (Kannisto 1951–1963). Mansi on vakavasti uhanalainen kieli, jonka itämurteet hiipuivat jo pari vuosikymmentä sitten, eikä uutta materiaalia ole enää kerättävissä. Kirjallisen tradition heikkouden ja vähäisten tutkimuskontaktien vuoksi Kanniston kokoelmat ovat vielä sata vuotta keruunsa jälkeenkin laajin ja varteenotettavin mahdollinen aineistonkeruulähde. Esim. Munkácsin (1892–1896) aiemmissa kokoelmissa itämurteisen osuus on huomattavasti niukempi. Lisäksi Kanniston kokoelmien ehdoton etu on, että ne on 2000-luvun alussa saatettu sähköiseen muotoon, mikä helpottaa niiden käsittelyä. Mansin itämurteita – Ala-, Ylä- ja Keski-Kondan sekä Jukondan murteita – on puhuttu Konda-joen ja sen sivujoen Jukondan alueella Venäjän federaation Hanti-Mansin autonomisessa piirikunnassa Länsi-Siperiassa.

Seuraavissa luvuissa käsitellään toistuvasti semanttisten, syntaktisten ja pragmaattisten funktioden esiintymistä ja korrelaatiota. Näiden kolmen eri käsitteen erottamiseksi toisistaan käytetään seuraavaa terminologiaa. Semanttiset funktiot agentti, patientti ja R-argumentti viittaavat toiminnan osallistujiin. Agentti on toiminnan liikkeellepanija, ylläpitäjä tai osallistuja. Pa-

tientti on tekemisen kohde. R-argumentti on toiminnan vastaanottava tai siitä hyötyvä osapuoli. Syntaktiset roolit subjekti, suora objekti ja obliikvi viittaavat lauserakenteen sisäiseen roolijakoon. Subjekti on aktiivi- tai passiivilauseen se argumentti, jonka luvun ja persoonan mukaan predikaattiverbi kongruoi. Suora objekti on substantiivi- tai akkusatiivimuotoinen argumentti, jonka persoonan mukaan predikaattiverbi ei taivu. Verbin taipuessa objektikonjugaatiossa se kuitenkin kongruoi objektin luvun mukaan. Obliikvi on ns. obliikvisijoissa taipuva argumentti. Pragmaattiset funktiot primaaritopiikki, sekundaaritopiikki ja fokus taas viittaavat informaatiorakenteeseen eli käsitteen tuttuuteen tai oletettavuuteen kuulijan kannalta (ks. seuraava luku).

Artikkelin rakenne etenee seuraavasti. Luvussa 2 esittelen fokuksen käsitettä yleisen kielitieteen kannalta sekä yleisimmät fokus-tyypit ja niiden rajauksen omassa tutkimuksessani. Luvussa 3 esittelen käyttämäni tutkimusaineiston ja sen keruumenetelmät yksityiskohtaisesti. Luku 4 käsittää aineiston analyysin ja tutkimustulokset syntaktisten funktioiden ja sijamuotojen mukaisessa järjestyksessä. Tärkeimmät päätelmät ja jatkokysymykset käsitellään luvussa 5.

2. Fokus kielitieteellisenä käsitteenä

Informaatiorakenne on lyhyesti muotoiltuna informaation jäsentämistä lauseessa. Informaatiorakenne kuvaa, kuinka puhuja olettaa kuulijan suhtautuvan hänen tuottamaansa puheeseen: mikä on puhujalle uutta ja mikä vanhaa informaatiota, mikä on kuulijan kannalta se uusi ja oleellinen tieto.

Fokus on informaatiorakenteen peruskäsite, jota käytetään usein topiikkikäsitteen vastaparina. Topiikki–fokus -oppositiolla karkeasti sanottuna ilmaistaan, mitä puhuja pitää kuulijan kannalta tuttuna ja mitä tuntemattomana informaationa. Topiikki on joko kuulijan kannalta tuttu käsite tai se käsite, josta lause kertoo. Lambrecht (1994) kuvaa topiikkia englannin sanalla *aboutness:* topiikki on se asia, *josta* lause kertoo jotain. Omassa tutkimuksessani teen eron primaari- ja sekundaaritopiikin välille: primaaritopiikin lisäksi lauseessa voi esiintyä toinenkin – hieman heikommin – topikaalinen elementti, joka kuitenkin asettuu hierkarkiassa primaaritopiikin alapuolelle.

Fokus taas on se uusi asia tai asiantila, joka siitä kerrotaan, uusi keskusteluun tuotu käsite tai tuttujen käsitteiden määritellystä joukosta valittu käsite (Lambrecht 1994: 206–207). Fokus ei kuitenkaan aina edusta kuulijalle uutta käsitettä, vaan fokaalinen elementti voi esim. ilmaista useasta vaihtoehdosta yhden valitun käsitteen tai toimia jo tunnetun tilanteen selittäjänä. Kyseessä on siis puhujan mielestä kuulijan kannalta uusi, merkittävä tai ennalta oletta-

maton informaatio taikka eniten huomiota ansaitseva tieto, ei välttämättä uusi käsite tai asiantila.

Eri kielissä fokusta ilmaistaan erilaisen keinoin. Esim. suomen ja unkarin kielissä fokus merkitään ennen kaikkea sanajärjestyksellä. Suomen kielessä fokuksen paikka on lauseen lopussa (ks. esim. Vilkuna 1989), kun taas unkarissa se sijoitetaan välittömästi predikaattiverbin eteen (ks. Kenesei 2009, É. Kiss 2002). Seuraavissa suomen kielen lauseissa a)–e) semanttinen sisältö on kaikissa sama, mutta pragmaattinen sisältö vaihtelee sanajärjestyksen vaihtelun mukaan:

a) *Menemme tänä iltana ystävien luo kylään.*
b) *Tänä iltana menemme ystävien luo kylään.*
c) *Menemme kylään ystävien luo tänä iltana.*
d) *Ystävien luo menemme kylään tänä iltana.*
e) *Ystävien luo menemme tänä iltana kylään.*

Esimerkissä a) kerrotaan verrattain neutraalisti, mitä aiomme tehdä iltana. Esimerkissä b) ajanmääre on siirretty lauseen alkuun, jolloin sen merkitys lauseessa on korosteinen. Esimerkeissä c) ja d) ajanmääre onkin fokaalinen: lauseiden on tarkoitus kertoa, milloin kylässä käyminen tapahtuu. lisäksi esimerkissä d) kyläilyn kohden on nostettu korostettuun asemaan lauseen alkuun. Lauseessa e) taas fokuksen paikalle on asetettu sana *kylään,* millä ilmaistaan, että ystävien luo mennään kylään eikä vaikka työpalaveriin. Suomi on esimerkki kielestä, jossa informaatiorakenne on sidoksissa sanajärjestykseen ja sen vaihteluun: syntaktiset ja semanttiset funktiot taas korreloivat keskenään ilman vaihtelua. Seuraavissa luvuissa tullaan osoittamaan, kuinka mansin itämurteissa topiikin ja fokuksen roolit taas ovat ensi sijassa sidoksissa tiettyihin syntaktisiin rooleihin: pragmaattiset ja syntaktiset roolit korreloivat keskenään.

Kielitieteessä on tapana erottaa erilaisia fokus-tyyppejä. Lambrecht erottaa toisistaan predikaatti-fokuksen, argumentti-fokuksen ja lause-fokuksen (Lambrecht 1994: 226–235) riippuen siitä, edustaako fokusta lauseen predikaatti, yksittäinen argumentti vai koko lauseen sisältö. Esim. Valle (2014) taas puhuu kapeasta fokuksesta (engl. *narrow focus*), predikaatti-fokuksesta ja lause-fokuksesta. Kapean fokuksen hän määrittelee hyvin samalla tavoin kuin Lambrecht argumenttifokuksen, kuitenkin liittämättä käsitettä lauseopilliseen argumentin käsitteeseen. Tässä keskityn yhdellä argumentilla ilmaistuihin fokuksiin, joissa fokusta edustaa lauseessa esiintyvä yksi yksittäinen nomini tai adverbi, joita voimme siis kutsua argumentti-fokukseksi tai ka-

peaksi fokukseksi. Itse olen päättynyt käyttämään termiä kapea fokus, koska se jättää määritelmän vapaaksi argumentin käsitteen määrittelystä. Tämän kyseisen tutkimuksen ulkopuolelle siis rajataan kokonaan lause-fokukset sekä predikaatti-fokukset.

Büringin (2009) mukaan fokusta voi tarkastella kolmesta eri näkökulmasta: morfologian, syntaksi ja prosodian keinoin. Tässä yhteydessä prosodia on aineiston luonteen vuoksi sivuutettu. Koska mansin itämurteista ei ole säilynyt kunnollista äänimateriaalia, eikä ajantasaista materiaalia ole mahdollista kerätä, tutkimus on tehty tarkastellen vain syntaksia ja morfologiaa. Kuolleen kielen tutkimuksessa on kyettävä hyväksymään myös se, että materiaalia on saatavilla rajallisesti, ja tutkimus tulee toteuttaa säilyneen materiaalin turvin niin hyvin kuin mahdollista.

3. Tutkimusaineisto

Aineistoni kattaa noin 500 Kanniston (1951–1963) kokoelmista koottua lausetta. Aineisto on kerätty ensin lukemalla läpi tekstit ja merkitsemällä sekä narratiivin että yksittäisen lauseen sisällön perusteella fokaaliseksi katsotut elementit. Sen jälkeen fokaaliset nominit on jaoteltu sijataivuksen mukaan ja edelleen lauseopillisen funktion mukaan eri ryhmiin. Huomioon on otettu myös verbin pääluokka. Näin aineistosta on lopulta jaoteltu neljä ryhmää, jotka on nimetty seuraavasti:

1. Ajan ja paikan adverbiaalit
2. Suorat objektit
3. Intransitiivilauseiden subjektit
4. Obliikvit

Näistä tässä keskitytään ryhmiin 2–4. Ajan ja paikan ilmaukset on jätetty ulkopuolelle, koska ne ovat muodoltaan ja rooliltaan vähemmän varioivampia: ajan tai paikan adverbiaali esiintyy yleensä samassa syntaktisessa funktiossa ja samassa morfologisessa muodossa riippumatta siitä, onko se topikaalinen vain fokaalinen. Ajan ja paikan ilmauksiin ja niiden tiettyihin erityispiirteisiin on tarkoitus palata myöhemmissä julkaisuissa. Analyysissä on kiinnitetty huomiota lauseopillisten funktioiden ohella myös morfologiseen merkintään eli sijamuotoihin ja muihin mahdollisiin taivutuspäätteisiin. Analyysini perusteella myös näillä tekijöillä on oma merkityksensä fokuksen ilmaisussa.

4. Fokusmerkintä mansin itämurteissa

4.1. Syntaktinen rooli: mahdollisimman kaukana ydinrooleista

Kuten aiemmissa tutkimuksissa (ks. esim. Virtanen 2015) on todettu, itämansissa syntaktiset ja pragmaattiset funktiot korreloivat keskenään: mitä korkeampi funktio argumentilla pragmaattisessa hierarkiassa on, sitä korkeamman paikan se ottaa syntaktisessa hierarkiassa. Erilaisten lauserakenteiden suhteen esiintyy variaatiota sen mukaan, mikä argumentti kulloinkin edustaa mitäkin pragmaattista funktiota. Tietty semanttinen funktio ei siis aina korreloi yhden ja saman syntaktisen funktion kanssa (kuten esim. suomessa), vaan pragmaattiset funktiot korreloivat syntaktisten roolien kanssa. Näin ollen lauserakenteen ydinroolit subjekti ja suora objekti on varattu topikaalisille elementeille: primaatitopiikki asettuu subjektin paikalle ja sekundaaritopiikki suoran objektin paikalle (Virtanen 2015: 48, 51). Fokuksen paikka on lauseytimen ulkopuolella, mikäli olosuhteet sallivat. Korrelaatio on havainnollistettu kuviossa 1:

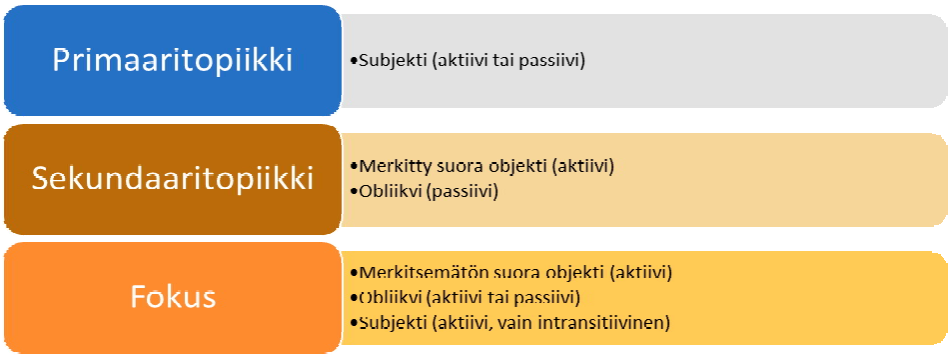

Kuvio 1.
Pragmaattisten funktioiden ja syntaktisten roolien korrelaatio

Seuraavilla esimerkeillä kuviossa 1 esitettyjä periaatteita. Esimerkki (1) kertoo mytologisen tarun karhusta, jolle Jumala on antanut maan päällä asioita. Sitaatissa Jumala kertoo antaneensa karhulle tuomimetsän, joka on tässä tapauksessa lauseen fokus. Primaaritopiikki edustaa semanttista agenttia, joten yksikön ensimmäisen persoonan agentti asettuu syntaktisen subjektin paikalle synnyttäen aktiivirakenteen. Sekundaaritopiikki taas edustaa semanttista vastaanottajaa, joka asettuu suoran objektin paikalle saaden akkusatiivimerkinnän – samalla kun predikaattiverbi on objektikonjugaatiossa. Semant-

tinen patientti edustaa lauseen fokusta ja asettuu syntaktisessa rakenteessa obliikvin rooliin.

(1) *om* *nää-n* *loåw-øs-løm* ***jänii=lyõõm-øp*** ***lyõõm=øngroosy-øl.***
1SG 2SG-ACC sanoa-PST-SG<1SG iso=tuomi-PTCP tuomi=nummi-INSTR
'Määräsin sinulle suurituomisen tuomimetsän.' (WV IV: 6)

Esimerkissä (2) taas lauseen primaaritopiikkina toimii semanttinen R-argumentti, joka asettuu syntaktisen subjektin rooliin synnyttäen passiivirakenteen. Fokuksena toimii lauseen semanttinen patientti eli päähenkilön saamat neuvot, joka sijoittuu lauseytimen ulkopuolelle instrumentaalisijaisen obliikvin rooliin.

(2) *kom-øjäg-nø* ***lyõnk-øl*** *mäj-w-øs.*
mies-DU-LAT neuvo-INSTR antaa-PASS-PST
'Hän sai kahdelta mieheltä neuvon [hänelle annettiin neuvo kahden miehen taholta].' (WV III: 9B)

Aina lauserakenteessa ei kuitenkaan ole niin montaa paikkaa, että fokuksen voisi jättää lauseytimen ulkopuoliseen rooliin. Intransitiivilauseissa subjekti usein edustaakin fokusta, koska se on tarjolla olevien lauserakenteiden kannalta ainoa vaihtoehto. Kun lauserakenteen argumenttien määrä kasvaa, fokus siirtyy vähemmän keskeiselle paikalle.

Esimerkissä (3) subjekti on predikaatin ainoa argumentti, jolloin muuta vaihtoehtoa ei ole.

(3) *söärøs* *öäløm-pääl-t* ***uus*** *wonl-ii,* ***uus=uutrøng=uus.***
meri vastakkainen-puoli-LOC kaupunki sijaita-3SG kaupunki=ruhtinas=kaupunki
'Meren toisella puolella on kaupunki, kaupunkiruhtinaan kaupunki.'

Tässä yhteydessä todettakoon, että monet intransitiivilauseet edustavat lausefokusta, jossa kuulijan kannalta uutta informaatiota ei ole ainoastaan yksi lauseen argumentti vaan koko lauseella ilmaistu toiminta. Subjekti-fokuksen ja lausefokuksen sisältävien rakenteiden välillä ei kuitenkaan ole aineistossani havaittavissa syntaktisia eroja.

4.2. Obliikvisijojen käyttö

Kuten edellisessä luvussa 4.1 havainnollistettiin, fokus pyrkii useampiargumenttisessa lauserakenteessa asettumaan obliikvin asemaan. Tämän seu-

rauksena fokukseen liittyy kiinteästi myös obliikvisijojen käyttö. Kyse siis ei ole kahdesta erillisestä fokuksen liittyvästä piirteestä vaan syy-seuraussuhteesta: koska fokus asettuu usein obliikvin asemaan, se hyvin luonnollisesti myös taipuu obliikvisijoissa. Tyypillisimpiä sijoja ovat ditransitiivirakenteissa esiintyvä instrumentaali sekä passiivilauseen agenttina tai ditransitiivilauseessa esiintyvä latiivi.

4.2.1. Instrumentaali

Jo alaluvussa 4.1 esiintyneessä esimerkissä (1) semanttinen patientti oli merkitty instrumentaalilla. Ilmiötä kutsutaan myös datiivinsiirroksi (ks. esim. Kulonen 1989: 288; 2007: 165). Fokuksen funktiossa ditransitiivirakenteen semanttinen patientti siirretään obliikvin paikalle ja merkitään obliikvisijalla, tässä tapauksessa instrumentaalilla. Sama ilmiö esiintyy myös esimerkkilauseissa (4) ja (5). Esimerkkilauseessa (4) instrumentaalilla merkitty fokaalinen obliikvi esiintyy aktiivilauseessa.

(4) *meen* *nää-n* ***tee-nø=kar-øl*** *møg-läämøn*
1DU 2SG-ACC syödä-AKT=asia-INSTR antaa-SG<2DU
'Annamme sinulle jotain syötävää.' (WV III: 9)

Esimerkissä (5) instrumentaalimuotoinen obliikvi esiintyy edellisen tavoin mutta passiivilauseessa. Henkilö kertoo saaneensa jo aiemmin mainituilta miehiltä esineen, jonka nyt mainitaan keskustelussa ensimmäistä kertaa. Kertoja itse edustaa lauseen topikaalisinta elementtiä, joten semanttinen R-argumentti ottaa passiivilauseen subjektin roolin. Semanttinen patientti eli kuvattu esine edustaa fokusta ja merkitään instrumentaalilla.

(5) *kit* *kom=syisyk°-ään* *mäj-w-øs-øm [---]* ***tømøly=ka-røl***
kaksi mies=DIM-LAT antaa-PASS-PST-1SG tällainen=asia-INSTR
'Kaksi miestä antoi minulle tällaisen [kahden miehen toimesta minulle annettiin tällainen].' (WV III: 9)

Esimerkissä (5) ditransitiivisen passiivilauseen subjektina esiintyy semanttinen R-argumentti, ja patientti ottaa syntaktisen obliikvin paikan. Oman aineistoni perusteella tällainen rakenne on ainoa mahdollinen ditransitiivnen passiivilause: passiivilauseen subjektin paikan voi ditransitiivirakenteessa ottaa vain semanttinen R-argumentti. Tässä tietysti herää kysymys, kuinka merkitään fokaalinen R-argumentti passiivilauseessa.

Aineistostani ei löytynyt lainkaan esimerkkejä, joissa semanttinen patientti asettuisi syntaktisen subjektin rooliin. Tähän voi olla monta selitystä. En-

sinnäkin voi olla, että kyseisten roolien ja argumenttien luonteen vuoksi sellaista tilannetta ei käytännössä synny: semanttinen R-argumentti edustaa hyvin usein elollista käsitettä ja asettuu siksikin topikaalisuushierarkiassa usein semanttisen patientin yläpuolelle. Toisaalta muiden mansin murteiden aineistoissa esiintyy myös ditransitiivirakenteita, joissa semanttinen patientti ottaa passiivilauseen subjektin roolin. Lisäksi yleisen kielitiedon valossa on täysin mahdollista rekonstruoida esim. lause *Annoin sen kirjan yhdelle tuntemattomalle miehelle,* jolloinpatientti on topikaalinen ja R-argumentti fokaalinen elementti.

Kolmas vaihtoehto on, ettei itämurteissa mikään estä mainitunlaisen rakenteen muodostamista, mutta omaan aineistooni ei vain ole osunut yhtään esiintymään. Kuolleen kielimuodon kyseessä ollessa tällaista hypoteesia ei voi todeta oikeaksi tai vääräksi, niin kauan kuin mistään aineistosta ei löydy todisteita sen puolesta tai sitä vastaan. Toistaiseksi jäämme sen päätelmän varaan, että mahdollisia ditransitiivisia passiivirakenteita on vain yksi.

4.2.2. Latiivi

Latiivi esiintyy fokuksen sijana kahdessa eri syntaktisessa funktiossa: aktiivilauseen obliikvina ja passiivilauseen agenttina. Esimerkkilauseessa (6) semanttinen R-argumentti edustaa fokusta ja esiintyy näin ollen aktiivilauseen latiivisijaisena obliikvina. Topikaalisempi patientti on ottanut suoran objektin roolin.

(6) *moot* *sõõn=toågøl* *keeløp-mø* *wø-s-tø,* ***kõõp=posøm-øt***
toinen tuokkonen=täynnä veri-ACC ottaa-PST-SG<3SG vene=perä-LOC
püw-øtään ***tow=mø-s-t***
poika-LAT.SG3SG PREF=antaa-PST-SG<3SG
'Hän otti toisen tuokkosellisen verta ja antoi sen pojalleen veneen perään.
(WV II: 5)'

Vastaava rakenne on hyvin tuttu esim. suomen kielestä: monessa kielessä R-argumentti esiintyy aina datiivisijaisena obliikvina. Itämansissa tällainen rakenne on kuitenkin mahdollinen vain edellä kuvatussa pragmaattisessa ympäristössä. Huomattavasti yleisempi aktiivirakenne on esimerkissä (4) tavattu datiivinsiirto.

Esimerkeissä (7) ja (8) semanttinen agentti on lauseen fokus, minkä vuoksi käytetään passiivirakennetta. Näin saadaan topikaalisin argumentti syntaktisen subjektin paikalle, ja agentti saa obliikvin roolin taipuen latiivissa. Lauseessa (7) uutta informaatiota edustaa se, kenen lähettämä puhuja on:

(7) ***pås-øng=kom-nø*** *keet-w-øs-øm.*
valo-ADJ=mies-LAT lähettää-PASS-PST-1SG
'Olen valoisan miehen lähettämä.' (WV I: 15)

Esimerkissä (8) yleensä intransitiivisena pidetty tulla-verbi esiintyykin transitiivisena merkityksessä 'lähestyä; tulla kohti'. näin fokaalinen elementti eli semanttinen agentti saadaan siirrettyä pois lauseytimestä, ja subjektin roolin ottaa saapumisen kohde:

(8) *möän* ***koont-øn*** *tø* *jø-w-øw.*
1PL.STRESS sotajoukko-LAT PARTIC tulla-PASS-1PL
'Meitä lähestyy sotajoukko [olemme sotajoukon lähestymiä].' (WV III: 7B)

Tällainen intransitiivisuuden ja transitiivisuuden rajan häilyminen ei ole aineistossani mitenkään tavatonta. Asian voi nähdä joko verbin merkityksen laajentumana tai pelkästään passiivin käyttöalueella tapahtuvana rakenteellisena erikoisuutena. Tulla-verbistä ei löydy samaisen merkityksen mukaisia esiintymiä aktiivirakenteissa, eli kyseinen verbin transitiivinen käyttö on rajattu tilanteisiin, joissa semanttinen agentti on lauseen fokus.

4.3. Suoran objektin merkitsemättömyys

Syntaktinen suora objekti on topikaalisena morfologisesti merkitty mutta fokaalisena merkitsemätön (Virtanen 2014). Käytännössä tämä tarkoittaa, että nominaalinen objekti on nominatiivissa ja predikaattiverbi taipuu subjektikonjugaatiossa. Fokaalisia suoria objekteja taas esiintyy vain monotransitiivilauseissa, koska ditransitiivilauseessa fokaalisin elementti asettuu automaattisesti obliikvin paikalle (ks. 4.2.)

(9) ***äj-nø=tee-nø*** *wöär-s-øt.*
juoda-AKT=syödä-AKT tehdä-PST-3PL
'He tekivät syötävää ja juotavaa.' (WV II: 6B)

Vaikka fokus-objekti onkin vailla sijamerkintää eikä laukaise verbikongruenssia, se voi silti saada osakseen omistusliitteen. Aiempien tutkimusteni valossa omistusliitteet eivät ole millään lailla sidottuja verbintaivutuskategorian tai sijataivutuksen käyttöön. Myös fokaalinen käsite voi sisältää omistussuhteen, jolloin asia on omistusliitteellä ilmaistu kuten esimerkissä (10).

(10) *ton* *k°än=pöäl-nø* *seemøl-nyoxøs,* *såjrøng=nyoxøs*
DEM ylä=puoli-LAT musta-soopeli valkea=soopeli
jälp-øng ***oågl-ääät*** *nok=posyg-øs.*
pyhä-ADJ vaate-POSS.SG.3SG PREF=vetää-PST
'Sen ylle hän puki yhden pyhistä puvuistaan, joka on mustaa soopelia, valkeaa soopelia.' (WV I: 14B)

Omistusliitteet eivät siis toimi fokaalisuuden eivätkä topikaalisuuden merkitsijöinä vaan esiintyvät näistä tekijöistä vapaasti, silloin kun omistajuuden merkitseminen on tarpeellista.

5. Lopuksi

Kuten edellisistä luvuista käy ilmi, mansin kielen itämurteissa kapean fokuksen merkintään liittyy ennen kaikkea kolme tunnuspiirrettä: syntaktisessa hierarkiassa mahdollisimman alhainen rooli, siitä johtuen obliikvisijojen käyttö sekä suoran objektin morfologinen merkitsemättömyys. Toisin kuin esim. suomen tai tietyiltä osin myös unkarin kielessä, mansin kielessä fokusmerkintä ei ole sidottu sanajärjestykseen vaan ennen kaikkea syntaktisiin rooleihin. Fokus on pragmaattisessa hierarkiassa topikaalisten elementtien alapuolella. Pragmaattiset funktiot taas korreloivat syntaktisten roolien kanssa: mitä korkeampi asema pragmaattisessa hierarkiassa, sitä korkeampi asema syntaktisessa hierarkiassa. Näin ollen fokus asettuu syntaktisessa rakenteessa lauseytimen ulkopuolelle, mikäli mahdollista.

Intransitiivirakenteissa vaihtoehtoja on vähän, koska subjektin rooli ei voi jäädä tyhjäksi. Intransitiivilauseissa myös syntaktinen subjekti voikin edustaa fokusta, koska semanttista agenttia ei voi sijoittaa muualle. Monotransitiivilauseissa fokaalinen agentti taas siirtyy passiivilauseen agentiksi, samalla kun semanttinen patientti ottaa syntaktisen subjektin roolin. Monotransitiivisessa aktiivilauseessa fokaalinen suora objekti puolestaan edustaa semanttista patienttia ja on morfologisesti merkitsemätön

Ditransitiivilauseissa fokuksella on aina mahdollisuus siirtyä kokonaan lauseytimen ulkopuolelle, syntaktisen obliikvin rooliin. Fokus voi esiintyä joko latiivilla merkittynä semanttisena R-argumenttina, latiivilla merkittynä passiivilauseen agenttina tai instrumentaalilla merkittynä semanttisena patienttina. Luonnollisesti obliikvisijainen fokus voi olla myös paikan tai ajan ilmaus – joiden yhteydessä obliiksisijat ovat hyvinkin tavallisia – mutta niitä ei tässä yhteydessä käsitelty. Ajan ja paikan ilmaisuihin liittyy omia erityispiirteitään, minkä vuoksi ne on rajattu tämän aineiston ulkopuolelle ja jätetty tulevien tutkimusten aiheeksi.

Ajan ja paikan ilmaukset eivät osallistu yhtä laajaan syntaktiseen variaatioon kuin tässä esitellyt (di)transitiivisten rakenteiden argumentit, mutta aiempien tutkimusten valossa (esim. Kulonen 1989) tiedämme, että myös ajan tai paikan ilmaus voi esiintyä jopa lauseytimessä.. Yksi tulevien tutkimusten aiheita onkin fokaalisten ajan ja paikan ilmausten yksityiskohtainen tarkastelu sekä niiden suhteuttaminen tässä esitettyihin tutkimustuloksiin. Myös sanajärjestyksen mahdollinen rooli – joka tässä käsitellyn aineiston valossa ei ole ainakaan primaarissa asemassa – on tarkastelun arvoinen kysymys.

Lähteet:

Büring, Daniel 2009: Towards a typology of focus realization. Zimmermann, Malte – Féry, Caroline (eds), Information structure: Theoretical, Typological, and Experimental Perspectives. Oxford Linguistics, Oxford. 177–205.

Kannisto, Artturi 1951: Wogulische Volksdichtung I. Texte Mütischen Inhalts. Bearbeitet und hrsg. von Matti Liimola. SUST 101. Helsinki.

Kannisto, Artturi 1955: Wogulische Volksdichtung II. Kriegs- und Heldensage. Bearbeitet und hrsg. von Matti Liimola. SUST 109. Helsinki.

Kannisto, Artturi 1956: Wogulische Volksdichtung III. Märchen. Bearbeitet und hrsg. von Matti Liimola. SUST 111. Helsinki.

Kannisto, Artturi 1958: Wogulische Volksdichtung IV. Bärenlieder. Bearbeitet und hrsg. von Matti Liimola. SUST 114. Helsinki.

Kannisto, Artturi 1959: Wogulische Volksdichtung V. Aufführungen beim Bärenfest. Bearbeitet und hrsg. von Matti Liimola. SUST 116. Helsinki.

Kannisto, Artturi 1963: Wogulische Volksdichtung VI. Schicksalslieder. Bearbeitet und hrsg. von Matti Liimola. SUST 134. Helsinki.

Kenesei, István 2009: Quantifiers, negation and focus on the left periphery in Hungarian. Lingua 119: 564–591.

É. Kiss, Katalin 2002: The Syntax of Hungarian. Cambridge University Press, Cambridge.

Kulonen, Ulla-Maija 1989: The passive in Ob-Ugrian. SUST 203. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.

Kulonen, Ulla-Maija 2007: Itämansin kielioppi ja tekstejä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Lambrecht, Knud 1994: Information Structure and Sentence Form: Topic, Focus, and the Mental Representation of Discourse Referents. Cambridge University Press, Cambridge.

Munkácsi, Bernát 1892a: Vogul népköltési gyűjtemény I. Reguly Társaság, Budapest.

Munkácsi, Bernát 1892b: Vogul népköltési gyűjtemény II. Reguly Társaság, Budapest.
Munkácsi, Bernát 1893: Vogul népköltési gyűjtemény III. Reguly Társaság, Budapest.
Munkácsi, Bernát 1896: Vogul népköltési gyűjtemény IV. Reguly Társaság, Budapest.
Valle, Daniel 2014: Focus marking in Kakataibo (Panoan). Oklahoma Working Papers in Indegenous Languages, Vol. 1 (2014): 55–78.
Vilkuna, Maria 1989: Free word order in Finnish: its syntax and discourse functions. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
Virtanen, Susanna 2014: Grammaticalized preverbs of aspect and their contribution to expressing transitivity in Eastern Mansi. Nyelvtudományi Közlemények 109: 109–122.
Virtanen Susanna 2015: Transitivity in Eastern Mansi. An Information Structural Approach. Dissertation. University of Helsinki.

*

Focus marking in Eastern Mansi

In this paper, I discuss focus marking in the Eastern dialects of Mansi: the study concentrates on the so called narrow focus. *Focus* is defined as the new, non-derivable or contrastive information provided in an utterance (see, e.g., Lambrecht 1994). Typologically, three methods of focus marking are distinguished: prosodic, syntactic and morphological (Büring 2009). Both the syntactic and morphological methods are discussed in this paper. Based on the gathered data (approx. 500 samples), I have distinguished three features involved in focus marking in EM:

1. A non-core syntactic role: a non-subject role with (di)transitive verbs, and also a non-object role with ditransitive verbs. The pragmatic role of focus never occupies the syntactic role of subject, except in intransitive structures (see, e.g., Virtanen 2015).

2. Oblique case inflection. As a consequence of point 1, the pragmatic role of focus often occupies a syntactic role that is marked with an oblique case.

3. Morphological unmarkedness of the direct object. In EM, topical direct objects are verb-indexed and accusative-marked (see, e.g., Virtanen 2015). Focal objects are unmarked.

SUSANNA VIRTANEN